

UYG'ONISH DAVRIDA FOROBIYNING SHARQ SIYOSIY TA'LIMOTLARIGA TA'SIRI

Sultonova Maftunabonu

O'zMU "Siyosatshunoslik" yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Maqolada Qadimgi Sharq uyg'onish davrida mutafakkir Forobiyning siyosiy, huquqiy fikrlarning ahamiyati va davlatning yuksalishiga ta'siri, shuningdek, inson, jamiyat, davlat masalalari borasidagi ta'limotlari talqin qilingan.*

Kalit so'zlar: *Siyosiy qarashlar, huquqiy g'oyalar, davlat boshqaruvi, farovon jamiyat, adolatli hukmdor, baxt-saodatga erishish, saodatli va fazilatli jamiyat, ijtimoiy islohotlar.*

Sharq mamlakatlari G'arbga nisbatan ancha uzoq o'tmishga ega. Ilk sivilizatsiyalarga nazar tashlaydigan bo'lsak, avvalo, Sharq peshqadam bo'lgan, shu o'rinda, siyosiy-huquqiy, ijtimoiy g'oyalar ham Yevropa davlatlaridan ertaroq tarqalgan.

Ma'lumki, Markaziy Osiyoda siyosiy fikrlarning vujudga kelishi va rivojlanishida islom dini ham muhim manbalardan biri bo'ldi. VIII asrda Markaziy Osiyoda arablarning hukmronligi o'rnatilgandan keyin, islom dinidagi davlat boshqaruviga oid bo'lgan bilimlar va qarashlar ham Qadimgi Turon yurtlariga kirib keldi. Sharqda ko'pgina faylasuflar, mutafakkirlarning asarlaridagi ta'limotlar ham diniy yondashuvlar bilan bog'liq bo'lgan.

Ulug' doishmandlardan biri Abu Nasr Farobiy (873-950-yillarda yashagan) ilgari surgan fikrlar XVI-XX asrlarda ham dunyo mamlakati olimlari tomonidan katta qiziqish bilan o'rganildi. Mutafakkir qoldirgan meros faqat Sharq mamlakatlarida emas, balki Yevropada ham tarqaldi va ijtimoiy-falsafiy fikr taraqqiyotida sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Farobiy faylasuf, astronom, matematik olim bo'lib, sharqda „al-Muallim as-soniy“ (Ikkinchi ustoz, Arastudan keyin) nomi bilan tanilgan. Mutafakkir ijtimoiy, siyosiy, huquqiy qarashlarini o'z asarlarida yozib qoldirgan, jumladan, „Fozil odamlar shahri“, „Hikmat ma'nolari“, „Ilmlarning kelib chiqishi haqida“, „Qonunlar haqida kitob“, „Baxt-saodatga erishuv haqida“ kabi bir qancha bebaho asarlarlari bugungi kungacha yetib kelgan.

Farobiy Yaqin va O'rta Sharq mamlakatlari faylasuflari orasida birinchi bo'lib, jamiyatning kelib chiqishi, uning maqsad va vazifalari haqidagi ta'limotni ishlab chiqdi. O'rta asr sharoitida jamiyat tabiiy ravishda kelib chiqqanligini, inson faqat boshqalar yordamida hayot qiyinchiliklariga qarshi kurasha olishi mumkinligini asoslab berdi. Farobiy fikricha, shaharlar insonlarning jamoa bo'lib uyushishining oliy shakli bo'lib, unda inson barkamol bo'lib yetishishi uchun zaruriy sharoitlar bo'ladi. Farobiy insonlar tabiiy ehtiyoj natijasida o'zaro birlashib, jamoani tashkil qilganini alohida ta'kidlaydi.

Farobiy fikricha, siyosat tabobat sifatidagi narsa bo'lib, jarrohlik yo'li bilan bo'lsa ham da'volanishi zarur bo'lgan fuqarolarning dardiga malham qo'yishdir. Tabibning maqsadi bemorning dardini davolash bo'lganidek, fozil siyosatning ham oxirgi maqsadi jarohatlarga malham qo'yish, singan suyaklarni payvandlash singari aholining farovonligini ko'tarish orqali uning ruhini va salomatligini yaxshilashdir¹¹.

Farobiyning fozil shahar to'g'risidagi o'z nazariyasini taklif qilishdan maqsadi, barcha insonlarga baxt-saodat va kamolatga erishish yo'llarini ko'rsatib berishdan iborat.

“Insoniy vujudan maqsad – eng oliy baxt-saodatga erishuvdir; avvalo u baxt-saodatning nima va nimalardan iborat ekanligini bilishi, unga erishuvni o'ziga g'oya va eng oliy maqsad qilib olishi, butun vujudi bilan maftun bo'lishi kerak. Keyin bu baxt-saodatga olib boradigan ish-amal va vositalarning nimalardan iborat ekanligini bilib olishi zarur. So'ngra esa baxt-saodatga erishtiradigan ishlarni shaxsan bajarishga kirishmog'i lozim bo'ladi.

O'zidan boshqalarga rahbarlik qilish, ularni baxt-saodatga erishuv darajasiga ko'tarish ham, har kimning qo'lidan kelavermaydi. Kimda birovni baxt-saodatga erishtirish, zarur bo'lgan ish-harakat kabilarga ruhlantira olish qobiliyati bo'lmasa va bu ish-harakatni bajara olishga qudratsiz bo'lsa, bunday odam sira ham rahbar bo'la olmaydi.

Ba'zan rahbarlar bir shaharning sohibqironi, shahar xalqi hayotiga tegishli ishlarda tadbirkor bo'ladilar. Ular bu yo'l-yo'riqlarni o'tmishda kechgan boshliqlardan o'rganadilar, lekin shu bilan birga, rahbar kelajak uchun o'tmishdagi rasm-rusum, yo'l-yo'riqlarni isloh qilishi lozim va foydali topsa, turmush sharoiti taqozosiga qarab ularni o'zgartiradi. Shuningdek, yomon odatlarni o'zida ifodalovchi o'tmishni ham o'zgartirmog'i kerak.”¹².

Abu Nasr Forobiy o'zining qimmatli fikrlarida har bir rahbar shaxs o'z millatining farovonligini va saodatini ta'minlay olishi shart, jumladan, ijtimoiy, siyosiy, ma'muriy islohotlar orqali mamlakatni yuksaltirishga erishadi. O'tmishdagi hukmdorlardan saboq chiqarib, davlatni tanazzulga yuz tutadigan ishlardan uzoq yurishga harakat qilgan podshohlar o'z xalqining hurmatiga erishishi mumkin kabi qarashlarni bayon qilib o'tgan.

Farobiy jamiyatlarni fozil va johillarga ajratadi. Fozil shahar yuksak axloqli va ma'rifatli kishilar tomonidan boshqarilib, bu davlat shahar aholisining o'zaro ko'maklashuviga, bir-biriga yordam berishga asoslanadi. Odamlarga nisbatan ularni birlashtirib turuvchi ibtido – insoniylikdir. Shu tufayli odamlar o'zaro tinchlikda yashamoqlari lozim degan hamda boshqaruvning jamoatchilik asoslari haqidagi g'oyalarni ilgari surgan.

¹¹ Falsafa O'quv qo'llanmasi. B-79. T.: Mumtoz So'z. 2019.

¹² Fozil odamlar shahri. Abu Nasr Forobiy. B-189. T.: Abdulla Qodiriy. 1993.

“Madaniy va shahar aholisining o‘zlaridan saylangan rahbar yoki boshliqlar hokimi mutlaq bo‘lmaydi. Ular odamlar orasidan chiqqan, sinalgan, eng olijanob, rahbarlikka loyiq kishilar bo‘ladilar. Shuning uchun bunday rahbarlar o‘z saylovchilarini to‘la ozodlikka chiqaradilar, ularni tashqi dushmandan muhofaza qiladilar. Bunday rahbarlar hamma barobar munosabatda bo‘ladilar, hatto ommaning manfaatini o‘z manfaatlaridan ortiq ko‘radilar, umumning manfaati uchun o‘zlaridagi kuch-g‘ayrat va boyliklarini ayamaydilar”¹³.

Madaniy jamiyat va madaniy Shahar shunday bo‘ladiki, shu mamlakatlarning aholisidan bo‘lgan har bir odam bab-barobar bo‘ladi, kishilar o‘rtasida farq bo‘lmaydi, har kim o‘zi istagan yoki tanlagan kasb-hunar bilan shug‘ullanadi. Odamlar chin ma‘nosi bilan ozod bo‘ladilar. Biri ikkinchisiga xo‘jayin bo‘lmaydi. Odamlarning tinchlik va erkinliklariga halaqit beruvchi sulton bo‘lmaydi. Ular orasida turli yaxshi odatlar, zavq-lazzatlar paydo bo‘ladi¹⁴.

Faylasuf “Fozil odamlar shahri risolasida jamiyatning kelib chiqishi, maqsad va vazifalari izchil yoritilgan. Davlatni boshqarish, ta‘lim-tarbiya, axloq, ma‘rifat, diniy e‘tiqod va boshqa masalalarga oid qimmatli fikrlar bayon etilgan. Uning ilmiy merosi jahon tarixiy-falsafiy adabiyotlarida e‘tirof etilib, yuksak baholangan.

Forobiy o‘zidan oldingi barcha o‘tmishdoshlaridan farq qilib, adolat haqidagi quyidagi ta‘rifini keltiradi: “Adolat - avvalambor butun shahar ahli tomonidan yaratilgan ne‘matlarni to‘g‘ri taqsimlash hamda kishilar o‘rtasida bu ne‘matlarni taqsimlash qoidalarinisayqlash demakdir”.

Xulosa. Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy o‘zining fozil fuqarolar haqidagi fikrlarini hukmdorlar, hokimlar qilishi lozim bo‘lgan ish-harakatlar orqali asoslab bergan. Uning eng mukammal jamiyatga xos bo‘lgan fazilatlar haqidagi g‘oya va fikrlari faqatgina o‘rta asrlardagi davlatlar uchun emas, balki hozirgi kundagi mamlakatlar va elatlar uchun asosiy yo‘l-yo‘riqlar hisoblanadi. Bu kabi siyosiy-huquqiy qarashlari o‘zining bebaho meroslarida aks topgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Falsafa O‘quv qo‘llanmasi. B-79. T.: Mumtoz So‘z. 2019.
 2. Fozil odamlar shahri. Abu Nasr Forobiy. B-189. T.: Abdulla Qodiriy. 1993.
 3. Fuqarolik jamiyati asoslari. Xolbekov A.J. Saidboboyev Z.A. B-46. T.:2016.
 4. Fozil odamlar shahri. Abu Nasr Forobiy. B-190. T.: Abdulla Qodiriy. 1993.
- . Tychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaeu, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY

¹³ Fuqarolik jamiyati asoslari. Xolbekov A.J. Saidboboyev Z.A. B-46. T.:2016.

¹⁴ Fozil odamlar shahri. Abu Nasr Forobiy. B-190. T.: Abdulla Qodiriy. 1993.

RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(8).

4. Aripov, S. O. (2020). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 311-313).

5. Olimovich, A. S. (2023). The Role of Parents in the Formation of Young People and the Imagination of the Family. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 2(4), 4-8.

6. Арипов, Ш. О. (2022). Ёшларни оилага тайёрлашда оилада эр ва хотиннинг айрим мажбурият ва бурчларини қонуний жиҳатдан тушунтириш. Academic research in educational sciences, 3(1), 68-75.

7. Olimovich, A. S. (2023). DINIY VA DUNYOVIY BILIMLAR ASOSIDA AJRIM SABABLARINI YOSHLARNI OILAGA TAYORLASHDA YETKAZIB BERISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(26), 335-338.

8. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2023, June). Language and computer in the development of communicative competence of school children. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing.

9. Мамаджонов, Р. (2023). “VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O ‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(S/5).

10. Akramovich, M. R. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PROFESSIONAL DIRECTION OF YOUNG PEOPLE.

11. Akramovich, M. R. (2023). Patriotism and its Importance in Involving Young People in the Armed Forces. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 17, 31-33.

12. Мамажонов, Р. А., Тилаволдиев, Ш. Х., & Тўхтаназаров, И. И. (2020). ЁШЛАРНИНГ ҲАРБИЙ-ВАТАНПАРВАРЛИК ТАРБИЯСИДА ЖАНГОВАР ВА МЕҲНАТ ШУХРАТИ МУЗЕЙЛАРИНИНГ ЎРНИ. Интернаука, (21-3), 74-75.

13. Мамажонов, Р. А., & Ахунов, И. И. (2020). ҲАРБИЙ-ВАТАНПАРВАРЛИК ТАРБИЯСИДА БАДИИЙ АДАБИЁТ, КИНО, ТЕАТР ВА ТАСВИРИЙ САНЪАТНИНГ АҲАМИЯТИ. Интернаука, (22-3), 64-66.